

Eeuwenoude tradities

Talrijk, eeuwen oud en verdeeld over het gehele jaar zijn de gewoonten en gebruiken waarvan de oorsprong in een duister verleden verborgen ligt. Hetzelfde geldt voor de verhalen over heksen, witte wieve, elfen enzovoort. Spontaan kunnen zich dan vragen opdringen over het hoe en het ontstaan van deze gebruiken. Vragen zoals; Waarom wordt de bruid over de drempel gedragen? Waarom brengt een hoefijzer nog steeds geluk? Waarom waren roggebindsters vroeger in het wit gekleed? Waarom eten wij paaseieren en branden er paasvuren. Wat is een richtmaal of een stiepelteken? Belangrijker nog zijn de overleveringen van geslacht op geslacht gedurende vele eeuwen. Veel van deze overleveringen werden eeuwenlang vrij nauwkeurig weergegeven door de grote zorg voor een goede vruchtbaarheid van mens, dier en gewas. Door rituelen en culten in een constant vast patroon te volgen meenden onze voorouders de gunsten van hun goden te kunnen afsmeeken. Het vertrouwen in al deze rituelen was zo groot dat zij door het opgelegde christendom niet waren uit te roeien, zelfs niet op straffe des doods. Restanten van deze oude erediensden zijn daarom, ook al worden ze niet meer begrepen, tot op de dag van vandaag blijven voortbestaan.

Hoe veel ellende is onze voorouders (Saksen onder leiding van Widukind) aangedaan doordat de oude goden gesataniseerd werden en onder Karel de Grote (742-814) alle heidense goden moesten worden afgezworen en de katholieke godsdienst als enige godsdienst verplicht werd gesteld.

Een van deze oude gebruiken zullen wij wat nader belichten, namelijk het ontsteken van het paasvuur.

*Onder hun aanvoerder **Widukind** voerden de Saksen nog een jarenlange strijd tegen de Franken. Duizenden van hen werden krijgsgevangen gemaakt, die op bevel van Karel de Grote als vergelding werden terechtgesteld. Uiteindelijk gaf Widukind de strijd op (785). Saksen werd ingelijfd bij het Frankische rijk.*

Onder dwang werden de Saksen tot het Christendom bekeerd.

Zij moesten zich houden aan strenge wetten. Op het offeren aan de heidense goden stond de doodstraf. Wie zich niet wilde laten dopen werd buiten de wet geplaatst. Duizenden Saksen, die zich niet aan Karels gezag wilden onderwerpen, namen de vlucht naar Denemarken en Engeland.

De Boake

Als het licht verdwijnt op Eerste Paasdag, vlammen de paasvuren op langs de horizon in noord- en oost Nederland, met name in Twente waar men sterk

gehecht is aan traditie. Paasvuren gaan al eeuwen mee.

Wie in Markelo kent niet de Boake, de Twentse naam voor het Paasvuur. Bijna elke kern in een buurtschap had zijn eigen Boake. In Herike stond bijvoorbeeld een Boake bij Koelert en bij Schutskartelaar. Uit overleveringen is bekend dat vele generaties in Markelo op eerste Paasdag erbij waren als de Boake werd ontstoken. Het is een verschijnsel dat al eeuwenoud is en hypermodern tegelijk. Dat biedt tevens een garantie voor het voortbestaan.

Paasvuren sterven niet uit, al worden er regelmatig

aanslagen op gepleegd. Het ontsteken van een Boake is een oud gebruik dat een voorchristelijke oorsprong heeft. Vandaar dat door de eeuwen heen vanuit de kerk pogingen werden ondernomen om deze traditie om zeep te helpen.

Allereerst in de Frankische tijd, na de kerstening¹, probeerde de R.K.kerk dit te doen.. Zij zagen echter in dat dit vele opstanden zou veroorzaken en zijn begonnen verschillende oude traditie om te bouwen in het christelijk geloof.

Na de hervormingen in de 17^e eeuw heeft ook de Protestantse kerk getracht deze traditie uit te bannen, echter zonder succes. Aan het eind van de 20^e eeuw kwam de traditie weer onder druk te staan door talloze milieuvorschriften. Voorschriften die duidelijk zijn uitgevonden achter bureaus en zonder enige kennis van geschiedenis en traditie.

¹ Kerstening (ook wel kersten of christianisering, heden ten dage spreekt men ook wel van evangelisatie) is het histories bekeren, vaak massaal en soms gedwongen, van heidense volkeren tot het christendom.

Ook voorstanders van een multiculturele samenleving zien deze tradities als een belediging voor andere geloven. Er zijn al vele onderzoeken verricht over paasvuren als ‘levend erfgoed’. Paasvuren bleken goede kanten te hebben en dat ze een geaccepteerde culturele waarde hebben die in de paasvuurgebieden geen nader uitleg behoeven.

Ostara

Om het ontstaan van de paasvuren te verklaren moeten we heel ver terug gaan in de historie. Pasen is van oorsprong een lentefeest en wordt Ostara genoemd, naar de Angelsaksische Godin Ostara of Eostara. Ostara is een typische seizoensgodin en symboliseert de overwinning van het licht en het aanbreken van de vruchtbare periode: de lente. Haar naam slaat dan ook op het oosten, de richting waar het licht, de zon vandaan komt. Ostara is de godin van de stralende morgen, het stijgende licht.

In Duitsland noemt men het paasfeest dan ook Ostern en in Engeland Easter. Namen die duidelijk zijn afgeleid van Ostara. In de periode 673 – 735 schreef de geestelijke Beda Venerabilis dat de Saksen een godin kenden die Eástre heette, en dat ze de maand maart “Esturmonath” noemden. In het Oud Hoog-Duits heet Eástre: Ostara. Het Ostarafeest wordt gehouden rond 21 maart.

Dit is het begin van de astronomische lente. Op deze datum passeert de zon de evenaar van zuid naar noord en zijn dag en nacht overal op de aarde even lang.

Deze datum valt precies tussen winterzonnepunt (21 of 22 december, kortste dag) en zomerzonnepunt (21 of 22 juni, langste dag) en vanaf de kortste dag worden de dagen langer dan de nachten.

In de lente breekt immers de vruchtbare periode weer aan. De cultus rond de godin Ostara was dermate diep geworteld, dat later de kerk hem in plaats van te vernietigen gelijkstelde aan het Joods-Christelijk Pesachfeest.² Hier komt het huidige Nederlandse “Pasen” vandaan. Met het paasfeest vindt je ook nog steeds veel van de oude historische tradities terug die de kerk niet kon uitroeien, zoals Palmzondag, eieren zoeken, eieren beschilderen en zwart maken bij de Boake. Al deze paasgebruiken hebben nog weer een speciale betekenis.

Volgens het vroegere volksgeloof maakt de zon op eerste paasdag drie vreugdesprongen voordat hij echt opkomt, een soort vreugdedans. Water dat op deze ochtend uit de put werd gehaald was heilig en heilzaam.

Rond 21 maart werd met een gewijde ploeg de eerste voor in en akker getrokken, waarna een godenbeeld en offerdieren een ommegang om het veld maakten. Het geheel ging gepaard met een feest. Door de kerk werd het later gekerstend als Mariaverkondiging.

Boake of Paasvuur

Markelo, (vroegtijds Marclo) met al zijn tradities, kent al vele jaren lang de Boake. Bijna elke kern in een buurtschap had zijn eigen Boake. De hele buurt met het gezin kwam daar dan bij elkaar. De ouderen praten met elkaar of staarden in de vlammen om hun gedachten de vrije loop te laten. Drank was er in die tijd niet bij aanwezig. Zolang het vuur brande was de jeugd aan het ravotten totdat de eerste houtskool opgepakt kon worden. Dan begon de jeugd onderling met het zwart maken. Ook de ouderen kregen dan vaak een lik mee. Dit zwart maken had vroeger ook een betekenis.

Met houtskool maakte men het gezicht zwart of men nam het mee naar huis. Houtskool uit de Boake was een afweermiddel tegen brand en bliksemvloed. Ook sprong men over het vuur voor geluk. De Paaskaars is een gekerstende versie van het gebruik om takken van de Boake mee naar huis te nemen om de haard aan te steken.

---

² In het christelijke geloof is paasfeest het feest van de heropstanding van Christus. Christus, de Sol Invictus, de overwonnen Zon. Het christelijke paasfeest is dus evenzeer als het Ostarafeest gewoon het vieren van de terugkeer van het licht, het leven en de vruchtbaarheid.

Markelose jeugd bezig met het bouwen van een Boake

De Boake op zich bestond meestal uit afvalhout, vaak hout van dennenbomen of ander hout. Dit hout had men liever niet in de haard en later in kachel of fornuis. Bij het verbranden van o.a. dennenhout kwam namelijk het meeste roet vrij. Weken van te voren hield de jeugd zich vroeger bezig met het “boakhool slep’n”. Dit was ook echt “slep’n” (slepen). Op het laatst werd er dan met paard en wagen het bijeen gesleepte hout naar de Boake gebracht en gestapeld.

Het Paasvuur of de Boake is een tweeledig

lentevuur en had tot doel, enerzijds de terugkeer van de zon en anderzijds is het een reinigings- en vruchtbaarheidsvuur.

Indirect heb je dan te maken met een vuur dat boze geesten wegjaagt. Waar het mogelijk was, werden vroeger de paasvuren op een berg of heuvel ontstoken. Vandaar dat hier en daar de naam Paasberg nog voorkomt.

Teerton

Een ander fenomeen bij de Boake is de teerton die boven op de Boake werd geplaatst. Dit heeft ook een symbolische betekenis. Niet de teerton, die stamt uit de vorige eeuw. Ver terug in de historie was er boven aan de staak die in het midden van de Boake stond, een wiel of een rad bevestigd. Het zogenaamde zonnerad. Door aan het rad te draaien ontstond er wrijving aan de spil en ontvlamde er een vuur. Het moedervuur, ook wel het noodvuur genoemd. Dit zonnerad is weer symbolisch verbonden met de Meiboom. Alles heeft te maken met zon en vruchtbaarheid. Vaak werd bij een wat grotere Boake³ een oud wagenwiel boven aan de staak bevestigd waarop dan de teerton stond. Het zonnerad komt in vele vormen voor. In de keitjesvloeren in de vroegere boerenkeukens was vaak een zonnerad te zien.

In de geveltekens en in de ramen van Gotische kerken komt het zonnerad veelvuldig voor. Het zonnerad was een symbool voor de onoverwinlijke zon. Jammer dat in de naziperiode het zonnerad werd misbruikt voor het hakenkruis. De nazi's waanden zich namelijk ook onoverwinlijk.

Palmpasen

In Markelo kent men al meer dan 150 jaar de palmpasenopectocht. De palmpasen is een versierde stok waarbij veel palmtakjes om de stok zijn gewikkeld. Het is een driepuntige stok en op elke stok is broodhaantje gestoken en hangt er allerlei snoep aan. Het ronddragen van een palmpasen is van oorsprong een voorchristelijke gewoonte.

Het komt van de Meiboom-viering van de Germanen, waarbij men ten teken van de terugkerende zomer een versierde den ronddroeg. In de top van de den zat een broodhaantje. De den en de haan slaan op de wereldboom Yggdrasil en de haan Gullinkambi (Goudenkam). De haan is synoniem met de komst van het licht die hij elke morgen aankondigt. Goudkleurige hanen ziet men nu nog als versiering boven op de top van kerktorens.

Door verschillende folkloristische verenigingen wordt de Meiboom nog gedanst.

---

³ Bij een meer georganiseerd paasvuur door Paascommissie zoals Markelo die ook kent.

De gewoonte om dieren van brood te gebruiken stamt uit de periode waarin men niet langer echte dieren wilde offeren. De kerk heeft ook deze heidense traditie geprobeerd uit te roeien.

Paashaas en de Paaseieren

Zoals eerder genoemd is Ostara ook een vruchtbaarheidsfeest. Een zekere eigenschap van de haas heeft de status van vruchtbaarheidssymbool verworven bij veel volkeren en culturen. De haas is eigenlijk een kip van Ostara die haar eieren constant verborg. Uit onvrede hierover veranderde Ostara haar in een haas om ze weer te zoeken.

Kindergroep van de Folkloristische Vereniging Markelo met hun namlnasen

Dans rond de Meiboom

Deze speurtocht komt niet alleen overeen met die van de kinderen die tijdens Pasen eieren zoeken maar ook met het zoeken naar het eerste kievitsei. Het verband tussen de vogel en de haas wordt mogelijk verklaard door het feit dat sommige vogels hun eieren op de grond leggen of in een verlaten hazenleger.

Vroeger stopten boeren een ei in hun akker om de oogst te zegenen. De eieren zijn net als de haas, in vele culturen het symbool van een nieuw leven en algehele teeltkracht. Daarom werden er door onze verre voorouders bij dit lentefeest grote aantallen eieren gegeten omdat men meende dat dit ook de eigen teeltkracht zou vergroten. Het beschilderen van eieren is een gebruik dat zelfs bij volkeren in China bekend was. De felle kleuren, met name rood, symboliseren de herlevende kleuren van de natuur. Deze kleur is bij uitstek verbonden aan Ostara want morgenstond, de roodgekleurde ochtendhemel in het

oosten, had toen ook al goud in de mond.

Diep gewortelde tradities, die hun wortel en oorsprong hebben in de prehistorie, zijn moeilijk uit te bannen. Zoals bij zoveel feestdagen is ook hier het voorchristelijk gebruik door de kerk (wijselijk) verbonden aan de Christelijke viering ervan. De overeenkomsten zijn ook eenvoudig te zien: het herrijzen van de zon, het herrijzen van Jezus.

G.J.Leferink